

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY
VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

PEDAGOGIKA VA ANIQ FANLAR FAKULTETI

MAKTABGACHA VA BOSHLANG'ICH TA'LIM KAFEDRASI

I.TURDIYEVA, O.ERGASHEVA

KASBIY KOMPETENSIYA

VA KREATIVLIK

**O'quv-uslubiy
qo'llanma**

Ushbu uslubiy qo'llanma "Kasbiy kompetensiya va kreativlik" o'quv moduliga mos ravishda ishlab chiqilgan bo'lib, maktabgacha ta'lim bakalavriat talabalari hamda maktabgacha ta'lim tashkiloti defektologi, maktabgacha ta'lim tashkiloti logopedi, maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktorlari va mutaxassislari uchun mo'ljallangan. Qo'llanmada o'quv jarayoniga tadbiiq etilayotgan zamonaviy pedagogik tajribalar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari va interfaol usullarni qo'llash haqidagi tajribalardan namunalar va fikr-mulohazalar jamlangan.

Uslubiy qo'llanma haqida fikr-mulohazalarinizi bildirasiz degan umiddamiz. Fikr-mulohazalariniz kelgusi nashrlarda inobatga olinib soha rivojiga hissa qo'shishi mumkin.

Uslubiy qo'llanma Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'quv uslubiy kengashining 2021-yil "23" martdagi 8-sonli yig'ilishida muhokama etilgan va nashr uchun tavsiya berilgan.

Mas'ul muharrir:

p.f.n., dotsent Sh. Maxmudov

Tuzuvchilar: I.

Turdieva, O. Ergasheva

Taqrizchilar:

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim" kafedras
mudiri p. f. n. N. Ashurov

TerDU "Maktabgacha ta'lim" kafedrasimudiri
p.f.n., dotsent M. Norbosheva

MUNDARIJA

Kirish

Kirish	5
I-bob.	6
Maktabgacha ta'lim tashkilotida logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektolog kompetentligining umumiy tavsifi	
1.1.	6
1.2.	10
II-bob.	
Logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektologning pedagogik mahorati va uning tarkibiy qismlarini amaliy jihatdan qo'llash	
2.1	16
2.2.	22
III-bob	
Logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektolog kreativligi va uning tarkibiy qismlarini amaliy jihatdan qo'llashni tahlil qilish	
3.1	33
3.2.	36
Atamalar va ta'riflar	41
Hova	43
Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro'yxati	45

XXI asr boshlarida kechayotgan global ijtimoiy-iqtisodiy va geosiyosiy jarayonlar dunyoning g'oyaviy-mafkuraviy qiyofasini o'zgartirib, yangicha tafakkur va dunyovarashni shakllantirishni taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi 2017-2021 yillarga mo'ljallangan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni, 2017 yil 26 sentyabrda "Pedagog kadrlarni tayyorlash, xalq ta'limi hodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3289-son hamda 2019 yil 8 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-son, Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 21 noyabrda "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi to'g'risidagi nizomni hamda Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti ustavini tasdiqlash haqida"gi 929-son, 2019 yil 13 maydagi "Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 391-sonli qarorlari hamda Maktabgacha ta'lim vazirligining 2019 yil 20 maydagi 82-sonli, 2019 yil 1 iyuldagi 109-sonli buyrug'iga muvofiq, ta'lim bosqichlarining uzluksizligi va izchilligini ta'minlash, ta'limning zamonaviy metodologiyasini yaratish, davlat ta'lim standartlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, shu bilan birga maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbar mutaxassislarining muntazam kasbiy o'sishi va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion metodikalar, mustaqil ta'lim olishni kengaytirishni nazarda tutuvchi texnika va texnologiyalardan foydalangan holda mashg'ulotlar olib borish malaka va ko'nikmalarini rivojlantirish nazarda tutiladi.

Kasbiy kompetentlikni oshirish, pedagogik mahoratga ega bo'lish, pedagogik tajribalarini boyitish, kasbiy faoliyatga ijodiy yondashish, o'z ustida ishlash, kasbiy takomilga yetishish, o'z-o'zini faollashtirish va o'zida pedagogik texnikani rivojlantirish orqali ta'limning sifat va samaradorligini yuqori bosqichga ko'tarishga imkon beradi.

I. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA LOGOPED-O'QITUVCHI, O'QITUVCHI-DEFEKTOLOG KOMPETENTLIGINING UMUMIY TAVSIFI

1.1. "Kompetentlik" tushunchasining mohiyati

Bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor o'rin egallagan kuchli raqobatcha bardoshi bo'lish har bir maktabgacha ta'lim tashkiloti logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektologlardan kasbiy kompetentlikka ega bo'lish, uni izchil ravishda oshirib borishni taqozo etmoqda. Xo'sh, kompetentlik nima? Kasbiy kompetentlik negizida qanday sifatlar aks etadi? Pedagog o'zida qanday kompetentlik sifatlarini yoritib olishi zarur. Ayni o'rinda shu va shunga yondosh g'oyalar yuzasidan so'z yuritiladi.

Inglizcha "competence" so'zi lug'aviy jihatdan "Qobiliyat" ma'nosini ifodalaydi. Mazmunan esa "faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish"ni yoritishga xizmat qiladi.

"Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtai nazardan kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi.

Kasbiy kompetentlik– mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egalanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishi.

Kasbiy kompetentlik maktabgacha ta'lim tashkilotida logoped-c'qituvchi, o'qituvchi-defektolog mutaxassislari tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ tilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi.

Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi.

Kasbiy kompetentlik quyidagi holatlarda yaqqol namoyon bo'adi:

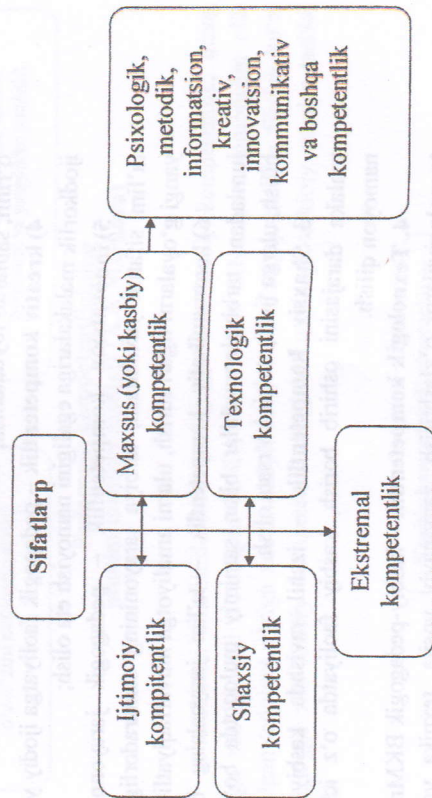
- murakkab jarayonlarda;
- noaniq vazifalarni bajarishda;
- bir-biriga zid ma'lumotlardan foydalanishda;

- kutilmagan vaziyatda harakat rejasiga ega bo'la olishda.

Kasbiy kompetensiyaga ega mutaxassis:

- o'z bilimlarini izchil boyitib boradi;
- yangi axborotlarni o'zlashtiradi;
- davr talablarini chuqur anglaydi;
- yangi bilimlarni izlab topadi;
- ularni qayta ishlaydi va o'z amaliy faoliyatida samarali qo'llaydi.

Kasbiy kompetentlik negizida quyidagi sifatlar aks etadi:

1-rasm. Kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlar

Quyida kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarining mohiyati keltirilgan.

1. Ijtimoiy kompetentlik – ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish bo'yicha ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda sub'ektlar bilan muloqotga kirisha olish.

2. Maxsus kompetentlik – kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, bilim, ko'nikma, malaka (keyinchalik matnda BKM)ni izchil rivojlantirib borish bo'lib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik ko'zga tashlanadi.

Ular o'zida quyidagi mazmuni ifodalaydi:

1) **psixologik kompetentlik** – pedagogik jarayonda sog'lom psixologik muhitni yarata olish, tarbiyalanuvchilar va ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan ijobiy muloqotni tashkil etish, turli salbiy psixologik ziddiyatlarni o'z vaqtida angliay olish va bartaraf eta olish;

2) **metodik kompetentlik** – pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta'lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to'g'ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlash, samarali qo'llash;

3) **informatsion kompetentlik** – axborot muhitida zarur, muhim, kerakli, foydali ma'lumotlarni izlash, yig'ish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o'rinni, samarali foydalanish;

4) **kreativ kompetentlik** – pedagogik faoliyatga ijodiy yondashish, o'zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olish;

5) **innovatsion kompetentlik** – pedagogik jarayonni takomillashtirish, ta'lim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga dolir yangi g'oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish;

6) **kommunikativ kompetentlik** – ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilar, jumladan, tarbiyalanuvchilar bilan samimiy muloqotda bo'lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta'sir ko'rsata olish.

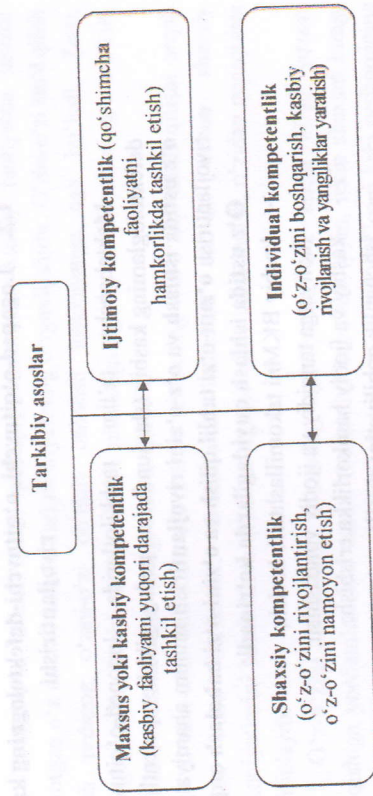
3. **Shaxsiy kompetentlik** – izchil ravishda kasbiy o'sishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o'z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish.

4. **Texnologik kompetentlik** – kasbiy-pedagogik BK Mni boyitadigan ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish.

5. **Ektremal kompetentlik** – favqulodda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to'g'ri harakatlanish malakasiga egalik.

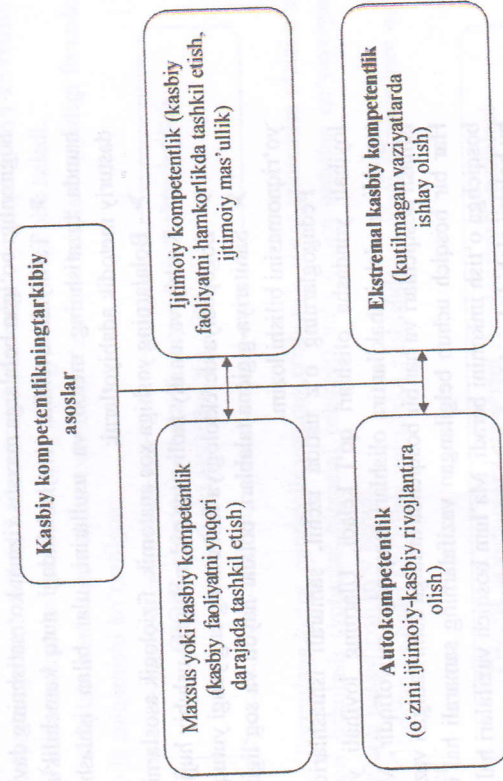
Bir qator tadqiqotlarda bevosita pedagogga xos kasbiy kompetentlik va uning o'ziga xos jihatlari o'rganilgan. Ana shunday tadqiqotlar sirasiga A.K.Markova va B.Nazarovlar tomonidan olib borilgan izlanishlarni keltirish mumkin.

A.K.Markova tomonidan pedagogning kasbiy kompetentligi quyidagi tarkibiy asoslardan iborat ekanligi aytiladi:

Pedagogik kompetentligining muhim tarkibiy asoslari (A.K.Markova)

O'zbekiston sharoitida ham pedagogga xos kasbiy kompetentlik, uning o'ziga xos jihatlari o'ranilgan bo'lib, ular orasida B.Nazarova tomonidan olib borilgan tadqiqot o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchining fikriga ko'ra pedagogga xos kasbiy kompetentlik negizida quyidagi tarkibiy asoslar tashkil etadi:

1.2. Logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektologning kasbiy o'z-o'zini rivojlantirishi

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektologlarning kasbiy (shu jumladan, pedagogik) kompetentlikka ega bo'lishida o'z ustida ishlash va o'z-o'zini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O'z-o'zini rivojlantirish o'zini-o'zini tahlil qilish va o'zini-o'zini baholash orqali aniqlanadi.

O'z ustida ishlash quyidagilarda ko'rinadi:

- kasbiy BK Mni takomillashirib borish;
- faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish;
- kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish;
- ishchanlik qobiliyatini rivojlantirish;
- salbiy odatlarni bartaraf etib borish;
- ijobiy sifatlarni o'zlashtirish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektologi mutaxassis sifatida:

- Maktabgacha ta'limga oid va bolalar huquqlarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni;
- Bolalar umumiy va maxsus pedagogikani hamda psixologiyani;
- Ta'limni rivojlantirish istiqbollari, murakkab hayot sharoitida bo'lgan nogironligi bo'lgan bolalarga maxsus xizmat ko'rsatishning davlat standartlarini;
- Tarbiyalanuvchilar rivojlanishidagi nutq kamchiliklarining oldini olish hamda tuzatishning metod va usullarini, ular bilan ishlashda qo'llaniladigan dasturiy metodik adabiyotlarni;
- Bolalarning yoshiga xos anatomik, fiziologik asoslarni;
- Kasbiy va amaliy faoliyatga oid me'yoriy-uslubiy hujjatlarni;
- Logopediya-defektologiya fanlarining eng yangi yutuqlarini;
- Sanitariya-gigiena talablari, bolalar hayoti va sog'ligini muhofaza qilish yo'riqnomasini bilishi lozim.

Pedagoglarning o'z ustida izchil, samarali ishlashlarida o'z faoliyatiga loyihalari yondasha olishlari qo'l keladi. Ularning loyihalari yondashuv asosida tegishli modelni shakllantira olishlari maqsadga muvofiqdir. Modelda o'z ustida ishlash bosqichlari va har bir bosqichda amalga oshiriladigan vazifalar qayd etiladi. Har bir bosqich uchun belgilangan vazifalarning samarali hal etilishi navbatdagi bosqichga o'tish imkonini beradi. Ma'lum bosqich vazifalari hal etilgach, pedagog bu holatni alohida bandda qayd etadi.

Pedagogning kasbiy kompetentlikka ega bo'lishida o'zini-o'zini tahlil qilish ham ahamiyatli sanaladi.

O'zini-o'zini tahlil qilish pedagog tomonidan kasbiy faoliyatda tashkil etayotgan o'z amaliy harakatlari mohiyatining o'rganilishidir. O'zini-o'zini tahlil qilish orqali pedagog o'zini-o'zini ob'ektiv baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Zero, pedagoglarning kasbiy kompetentlik sifatlariga ega bo'lishida ularning o'z-o'zini baholash malakalariga egaligi ham muhimdir.

O'zini-o'zini baholash (O'O'B) – shaxsning o'z-o'zini tahlil qilishi orqali o'ziga baho berishidir. O'zini-o'zini baholash sub'ekt uchun shaxsiy imkoniyatlarini hisob-kitob qilish, o'ziga ob'ektiv baho berish, o'zidan qoniqishni ta'minlaydi.

O'z-o'zini baholash shaxsning qobiliyatini o'z kuchi bilan yuzaga chiqishga yordamlashishi zarur. O'z-o'zini baholash qiyin, lekin shaxsni bunga bevosita tayyorlash mumkin. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi pedagogning ham o'zini-o'zini samarali baholay olishiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi.

O'zini-o'zini samarali baholash omillari:

1. O'zini tushunish (o'zi haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lish).
2. Shaxs sifatida o'z qadr-qimmatini anglash (o'zi to'g'risidagi ijobiy ma'lumotlarni to'plash).
3. O'zini-o'zini nazorat qilish (o'zi to'g'risidagi shaxsiy fikrning atrofdegilar tomonidan unga berilayotgan bahoga mos kelishi).

O'z-o'zini baholash darajasi shaxsning o'z-o'zidan qoniqishi yoki qoniqmasligini belgilab beradi. Bunda o'z-o'zini baholash ko'rsatkichlari shaxs imkoniyatlariga mos kelishi lozim. O'zini-o'zini oshirib yoki pasaytirib ko'rsatish o'z-o'zini baholash ko'rsatkichlarining noto'g'ri bo'lishiga olib keladi.

Ko'plab manbalarda shaxs tomonidan o'z-o'zini baholash quyidagi formula asosida aniqlanishi ko'rsatilgan:

$$O'O'B = yutuqlar / o'zini yuqori baholashga intilish \\ (yoki O'O'B = Yu / O'YUBI)$$

Formulaga ko'ra, qandaydir yutuqqa erishgach, shaxs tomonidan o'zini-o'zini yuqori baholash (yutuqlar hissasini oshirish) yoki o'ziga nisbatan qo'yayotgan talablarni pasaytirish ro'y beradi.

Bundan tashqari O'O'Bda xolislikka erishishda quyidagi formula ham qo'l keladi:

$$O'O'B = yutuqlar / o'z-o'zini rivojlantirish vazifalari \\ (yoki O'O'B = Yu / O'ORV)$$

Ushbu formula bilan ishlashda pedagog quyidagi o'zini-o'zi baholash modeliga tayanib ish ko'rishi mumkin.

Ushbu model asosida o'z-o'zini baholash nihoyatda oson kechadi. Bordi-yu, erishilgan yutuqlar soni o'z-o'zini rivojlantirish vazifalariga nisbatan ko'p (1 dan katta) bo'lsa, u holda pedagog yuqori darajada kasbiy kompetentlikni namoyon etadi. Bordi-yu, yutuqlar va belgilangan o'zini-o'zi rivojlantirish vazifalari o'zaro (1 ga) teng bo'lsa, u holda o'zida o'rta darajadagi kasbiy kompetentlikni ifodalaydi. Agarda, yutuqlar soni belgilangan rivojlantirish vazifalaridan kam (1 dan kichik yoki 0 ga teng) bo'lsa, u holda pedagogning kasbiy kompetentlik darajasipast hisoblanadi va bu holat pedagogdan o'z kasbiy kompetentligini rivojlantirishga jiddiy e'tibor berishini talab qiladi.

Formulada "o'zini-o'zi rivojlantirish vazifalari" jumlasini qo'llanilgan ekan, eng avvalo, o'zini-o'zi rivojlantirish nima ekanligini tushunish olish lozim.

O'z-o'zini rivojlantirish – shaxsning o'zida kasbiy tajriba, malaka va mahoratni takomillashtirish yo'lida aniq maqsad va puxta o'ylangan vazifalar asosida mustaqil ravishda amaliy harakatlarni tashkil etishi.

Bir qator tadqiqotlarda mutaxassis, shu jumladan, pedagogning o'z-o'zini rivojlantirishida "individual rivojlanish dasturi" qo'l kelishi aytiladi.

Pedagogning individual rivojlanish dasturi – mutaxassis sifatida pedagogning individual ravishda o'zida u yoki bu kasbiy-pedagogik sifat, bilim, ko'nikma, malakalar, kasbiy kompetentlik sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish ehtiyojlariga tayangan holda ishlab chiqqan shaxsiy-amaliy xarakterdagi dasturi.

Ushbu dasturda kasbiy faoliyatni tashkil etish uchun zarur bo'lgan BKM hamda kasbiy kompetentlik sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish muddatlari belgilanadi.

Har qanday mutaxassis kabi pedagog ham o'zi uchun shaxsiy-amaliy xarakterga ega "**Individual rivojlanish dasturi**"ni ishlab chiqqa olishi, u asosida pedagogik faoliyatni yo'lga qo'yishi zarur.

Pedagog tomonidan ishlab chiqiladigan "Individual rivojlanish dasturi" quyidagi tarkibiy elementlardan tarkib topadi:

- 1) pedagogik bilimlar;
- 2) psixologik bilimlar;
- 3) mutaxassislik bilimlari;
- 4) didaktik malakalar;

- 5) tarbiyaviy ishlarni tashkil etish malakalari;
- 6) ruhiyatning kasbiy ahamiyatga egaxususiyatlari va shaxsiy sifatlar;
- 7) o'z-o'zini rivojlantirish maqsadlari;
- 8) o'z-o'zini rivojlantirish uchun topshiriqlar.

Quyida pedagogning "individual rivojlantirish dasturi"ning namunasi keltiriladi:

Bilim, malaka va shaxsiy sifatlar	Mavjud daraja	Istiqbol vazifalar
Pedagogik bilimlar		
Psixologik bilimlar		
Mutaxassislik bilimlari		
Didaktik malakalar:		
- bilishga oid (gnostik) loyihalash		
- ijodiy-amaliy (konstruktiv)		
- tadqiqotchilik		
- muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ)		
- tashkilotchilik		
- izchillikni ta'minlovchi (protsessual)		
- texnik-texnologik malakalar		
Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish malakalari:		
- bilishga oid (gnostik)		
- loyihalash malakalari		
- ijodiy-amaliy (konstruktiv)		
- tadqiqotchilik		
- muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ)		
- tashkilotchilik		
- izchillikni ta'minlovchi (protsessual)		
- texnik-texnologik malakalar		
Ruhiyatning kasbiy ahamiyatga ega xususiyatlari va shaxsiy sifatlar:		
- pedagogik fikrlash		
- tizimlilik		
- moslashuvchanlik		
- mobillik		
- ijodkorlik		
- hozirjavoblik		
- hissiy rivojlanganlik		
- pedagogik refleksiya		
O'z-o'zini rivojlantirish maqsadlari		
O'z-o'zini rivojlantirish uchun topshiriqlar		

Pedagogning kasbiy jihatdan rivojlanish darajasini quyidagi shkala yordamida ham aniqlash mumkin:

Kasbiy rivojlanish shkalasi

II. LOGOPED-O'QITUVCHI, O'QITUVCHI-DEFEKTOLOGNING PEDAGOGIK MAHORATI VA UNING TARKIBIY QISMLARI

2.1. Pedagogik mahorat, mahorat tushunchalarini o'rganish

“Pedagogik mahorat” tushunchasi o'tgan asrning 80-90-yillarida ilmiy-pedagogik jihatdan asoslandi.

Pedagogik mahorat –pedagogik mahorat elementlari, pedagogik texnika, nutq madaniyati, pedagogik deontologiya, kommunikativ qobiliyat, pedagogik nizo, shuningdek, zamonaviy pedagogning imidji to'g'risidagi ma'lumotlarning o'zlashtirilishi bilan xarakterlanadi. Mazkur bilimlar maktabgacha ta'lim tashkilotida tashkil etiladigan pedagogik jarayon sifatini yaxshilash va samaradorligini ta'minlashni kafolatlaydi.

Pedagogik mahoratni rivojlantirishda quyidagilarni amalga oshirish zarur:

- pedagogik mahoratning tarkibiy qismlariga doir nazariy bilimlarni puxta egallash;
- pedagogik faoliyatni oqilona tashkil etish, pedagogik jarayonni samarali yo'lga qo'yish ko'nikma va malakalarini rivojlantirish;
- pedagogik va nutq texnikasiga ega bo'lishlarini ta'minlash;
- pedagogik deontologiya va pedagogik madaniyat sifatlarini tarkib topdirish, pedagogik qobiliyatni rivojlantirish;
- pedagogik muloqot, pedagogik nazorat (takt) va pedagogik ta'sir ko'rsatish malakalarini yetarli darajada o'zlashtirishini ta'minlash;
- pedagogik madaniyat sifatlarini shakllantirish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektolog mutaxassislarining kasbiy mahoratlari haqida so'z yuritishdan avval “mahorat” va “pedagogik mahorat” tushunchalarining mohiyati bilan tanishib olish maqsadga muvofiqdir.

Mahorat (a. “mahorat” –mohirlik, ustalik, epchillik)— bir ish yoki faoliyatni hech bir qiyinchiliksiz, yuksak darajada, o'ta mohirlik bilan bajarish.

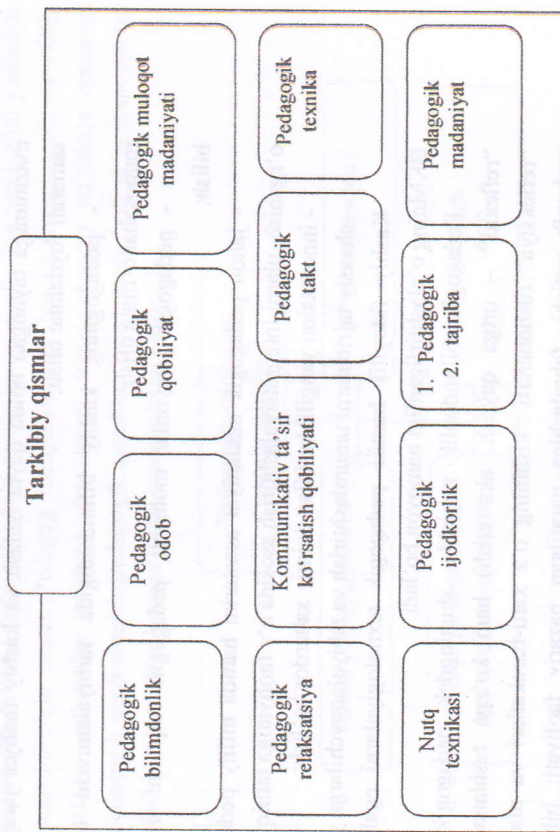
Pedagogik mahorat – pedagogning pedagogik jarayonni tashkiliy, metodik, ruhiy va sub'ektiv jihatdan o'ta mohirlik, ustalik bilan tashkil etish hamda boshqarish qobiliyati va malakasiga egaligi.

Pedagogning mahorati bevosita kasbiy-pedagogik faoliyatda ko'rinadi. Shu sababli u pedagogik jarayonning umumiy mohiyatini chuqur anglay olishi, bu

jarayonda ustuvor ahamiyat kasb etadigan qonuniyatlardan xabardor bo'lishi, pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish mexanizmlarini puxta egallay bilishi lozim.

Ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi bo'lgan pedagogning pedagogik mahorati uning shaxsi, ish tajribasi, fuqarolik maqomi, mutaxassis sifatidagi mavqei, u tomonidan pedagogik texnikaning yetarli darajada egallanganligi, kasbiy faoliyatning individualligidan dalolat beradi.

Pedagogik mahorat yaxlit tizim bo'lib, uning tarkibida bir qator sifatlar ko'zga tashlanadi. Jumladan:

Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlari

Pedagogik mahoratning asosini pedagogik bilimdonlik tashkil etadi.

Pedagogik bilimdonlik – pedagogning kasbiy faoliyatini mavjud ijtimoiy talab, huquqiy me'yor va standartlarga muvofiq tashkil etishga bo'lgan qobiliyati, kasbiy tayyorgarlik darajasi.

Bilimdon pedagog mutaxassis sifatida pedagogik jarayon va munosabatlarni maqsadga muvofiq samarali shakl, usul hamda vositalarini yetarli darajada o'zlashtira olgan bo'lishi zarur.

Quyidagi sifatlar bilimdon pedagogga xos sanaladi:

- ijtimoiy sub'ektlar bilan o'zaro aloqada, madaniy muloqotda bo'lish;
- mutaxassislik yo'nalishi bo'yicha axborotlarni izlash, topish, ularni ta'lim mazmuniga tayangan holda qayta ishlash va kasbiy faoliyat jarayonida ulardan samarali foydalana olish;
- pedagogning kasbiy bilimdonligida tarbiyalanuvchi bilan sub'ektiv munosabat o'rnatish;
- pedagogik jarayonlar mohiyati, pedagogik voqelikni izchil idrok qila bilishi;

- jahon pedagogik madaniyat asoslarini hamda milliy pedagogik tajribani o'rganish, ularni integratsiyalashtirish asosida o'z faoliyatiga tatbiq etish;
- innovatsion yangiliklar bilan doimiy xabardor bo'lish;
- shaxsiy tajribalarni umumlashtirish va tarbiyalanuvchilarga yetkazish.

Kasbiy fidoyilik hamda pedagogik texnologiyalarni egallash borasidagi BKMning o'zlashtirilganligi namoyon bo'ladi.

Pedagogik bilimdonlik negizida, shuningdek pedagogik refleksiya (ot. "reflexio" – ortga qaytish, aks etish) ham ko'zga tashlanadi. Manbalarda "refleksiya" tushunchasi "kishining o'z xatti-harakatlari va ularning asoslarini tushunib yetishi, fahmlashga qaratilgan nazariy faoliyati; bilishning alohida faoliyati", "shaxsiy kechinmalari, his-tuyg'ulari va o'y-xayollari mohiyatini fikrlash orqali anglash" sifatida talqin etiladi.

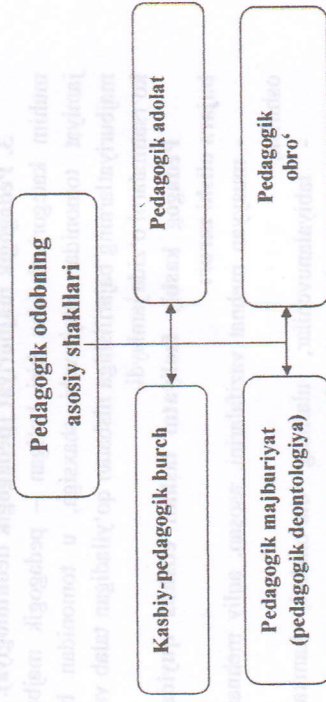
Pedagogik refleksiya – pedagogning shaxs ongi mohiyati, vazifalari, qadriyatlari, qiziqishlari, rag'batlantiruvchi omillar, fikrlash, idrok, qarorlar qabul qilish, hissiy ta'sirlanish, xatti-harakatlari va boshqalarning mohiyatini anglab yetishi.

Pedagog faoliyatida uning odobi ham yaqqol aks etadi. Qolaversa, pedagogik odob ta'lim va tarbiya jarayonlari muvaffaqiyatini ta'minlovchi muhim talab hamda omillardan biri sanaladi.

Pedagogik odob – pedagog oldiga uning o'ziga, kasbiga, jamiyatga, tarbiya jarayonining boshqa ishtirokchilariga munosabatda bo'lishiga nisbatan qo'yiladigan axloqiy talablar tizimi.

Mazkur talablar pedagog tomonidan tashkil etiladigan pedagogik mehnat, faoliyat jarayonini boshqaruvchi muhim omil hisoblanadi. Pedagog odob talablarining tizimi pedagog tomonidan kasbiy burchni ado etish, jamiyat, pedagogik jamoa va tabiyalanuvchi oldidagi axloqiy majburiyatlarini bajarishda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik odob, pedagogik axloq va pedagogik jarayonda namoyon bo'ladigan axloqiy qadriyatlar kabi asosiy kategoriyalarning mohiyatini yoritishda yetakchi o'rin tutadi. Pedagog faoliyatida ham barcha umuminsoniy va milliy axloqiy qadriyatlar yetakchi o'rin tutadi. Biroq, shunday bo'lishiga qaramay, pedagogik odob sirasida pedagogik qarashlarni, pedagogik faoliyat va munosabatlarni ifodalovchi muhim kategoriyalar asosiy o'rinni egallaydi:

1. Kasbiy-pedagogik burch. Ezgulik va yovuzlik, adolat va adolatsizlik, to'g'riso'zlik va yolg'onchilik, rahmdillik va shafqatsizlik, ko'ngli oqlik va ko'ngli qoralik, vatanparvarlik va vatanfurushlik, tinchlik va urush kabi umuminsoniy axloqiy qadriyatlar insonlar hayoti, turmush tarzi va xatti-harakatlarida o'ziga xos o'lchov bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik faoliyatda ham pedagog ushbu qadriyatlarini ulug'lay olishi, ularga tayangan holda faoliyatini tashkil etishi lozim. Shuningdek, har bir pedagog kasbiy-pedagogik burchini to'la anglay olishi, uni ado etish yo'lida amaliy harakatlarni tashkil eta bilishi zarur. Pedagog tomonidan jamiyat, uning a'zolari, pedagogik jamoasi oldida qanday vazifalarni bajarishi zarurligini, kasbiy-pedagogik burchni bajarishda qanday tamoyillarga tayamishni aniq belgilab olinishi ham shaxs, ham mutaxassis va fuqaro sifatida o'z mavqeiini mustaqil belgilash imkoniyatini yaratadi. A garda u o'z kasbiy faoliyatini mavjud

axloqiy tamoyillarga muvofiq tashkil eta olsa, u holda o'z-o'ziga bo'lgan hurmati ortadi, o'z kuchiga ishonch paydo bo'ladi. Bu esa pedagogni yangidan yangi yutuqlarni qo'lga kiritishga rag'batlantiradi. Agarda bordi-yu, pedagog kasbiy-pedagogik burchini anglasa-da, biroq, uni mavjud axloqiy talablarga muvofiq tashkil eta olmasa, u holda, eng avvalo, o'ziga bo'lgan hurmatni yo'qotadi, o'zini shaxs sifatida yuqori baholay olmaydi.

2. Pedagogik adolat. Adolatning axloqiy jihati insonlararo muomalada bir xil munosabatda bo'lishni, bir-birining izzat-nafisiga tegmaslikni, odob-axloq qoidalariga rioya qilishlikni bildiradi". Qolaversa, adolat insoniy qadr-qimmat bilan uning jamiyat tomonidan tan olinganligi, mavjud axloqiy qoida va majburiyatlar o'rtasidagi o'zaro mutanosiblikni tavsiflashga xizmat qiladi. Pedagogik adolat o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, u pedagogning pedagogik jarayonga ob'ektiv, haqqoniy yondasha olishi, uning tabiyalanuvchilar hulq-atvorini jamoa oldidagi xizmatlariga muvofiq baholay olishdagi axloqiy tarbiyalanganlik darajasi (ezgu ishlari, qat'iyati, jiddiyligi, insoniyligi)ni ifodalaydi.

3. Pedagogik majburiyat (pedagogik deontologiya). Pedagogik odobning muhim kategoriyalaridan biri bo'lgan – pedagogik majburiyat tushunchasida jamiyat tomonidan o'qituvchi shaxsiga, u tomonidan bir qator pedagogik majburiyatlarining bajarilishiga nisbatan qo'yiladigan talab va axloqiy yo'l-yo'riq, ko'rsatmalarni o'zida jamlaydi.

Pedagog kasbiy faoliyatni tashkil etishda quyidagi majburiyatlarini

bajara olishi zarur:

- muayyan mehnat vazifalarini, asosan, aqliy mehnat vazifalarini amalga oshirish;
- tabiyalanuvchilar, ularning ota-onalari, hamkasblar bilan o'zaro munosabatlarni to'g'ri tashkil etish;
- tanlagan kasbiga, tabiyalanuvchilar va pedagogik jamoaga hamda jamiyatga bo'lgan shaxsiy munosabatini chuqur anglash.

Pedagogik majburiyatlar sirasida, shuningdek, kasbiy faoliyatni tashkil etishga ijodiy munosabatda bo'lish, o'ziga nisbatan talabchanlik, kasbiy bilimlarini boyitib va pedagogik malakasini oshirishga intilish, tabiyalanuvchilar va ularning ota-onalari bilan o'zaro hurmatga asoslangan va talabchan munosabatlarni o'rnatish, murakkab pedagogik nizolarni ijobiy hal qilish ko'nikmalarini o'zlashtirish kabilarini ham ko'rsatish zarur.

4. Pedagogik obro'. Pedagogning pedagogik obro'ga ega bo'lishi u tomonidan tashkil etiladigan kasbiy faoliyat samaradorligini kafolatlaydi.

Pedagogik obro' – pedagogning tarbiyalanuvchilar, ularning ota-onalari, pedagogik jamoa, shuningdek, jamiyat tomonidan e'tirof etilgan axloqiy maqomi. Pedagogik obro'ni tomonidan qozongan obro'ga tayanib, boshqalarning hulq-

atvorlarini boshqaradi, ularning ishonchlarini qozonadi. Pedagogik obro' pedagogning ma'naviy-axloqiy va pedagogik-psixologik tayyorgarligini ham ifodalaydi. Pedagog ega bo'lgan obro' darajasini uning chuqur bilimi, zakovati, mahorati, o'z ishiga bo'lgan munosabati va boshqalar belgilaydi.

2.2. Pedagogik qobiliyat va uning ustuvor xususiyatlarini tahlil qilish

Pedagogik qobiliyat. Pedagogik jarayonning qanchalik samarali, muvaffaqiyatli tashkil etilishi o'qituvchining pedagogik qobiliyatga egaligiga bog'liq. Manbalardan birida "qobiliyat" tushunchasi shunday sharhlanadi: shaxsning osonlik bilan biron faoliyatni egallay olishini ta'minlaydigan individual psixologik xususiyat.

Qobiliyat umumiy va maxsus qobiliyatlar tarzida ikki guruhga ajratiladi. "Umumiy qobiliyatlar" shaxs faoliyatining asosiy turlarida namoyon bo'lsa, kasbiy faoliyatning ayrim turlarida namoyon bo'ladigan qobiliyatlar (matematik, texnik, musiqa, tasviriy san'at, adabiyot (poeziya va proza), jismoniy tayyorgarlik va boshqalar) maxsus qobiliyatlar deb yuritiladi. Qobiliyatning yetakchi xususiyatlaridan biri – narsa va hodisalar mohiyatini ijodiy tasavvur qilishdir".

Pedagogik qobiliyat – pedagog tomonidan pedagogik faoliyatni oqilona tashkil etilishi va olib borilishini, amaliy vazifalarning samarali bajarilishini ta'minlashda ahamiyatli bo'lgan xususiyatlar.

Pedagogik qobiliyatga xos ustuvor xususiyatlar quyidagilar sanaladi:

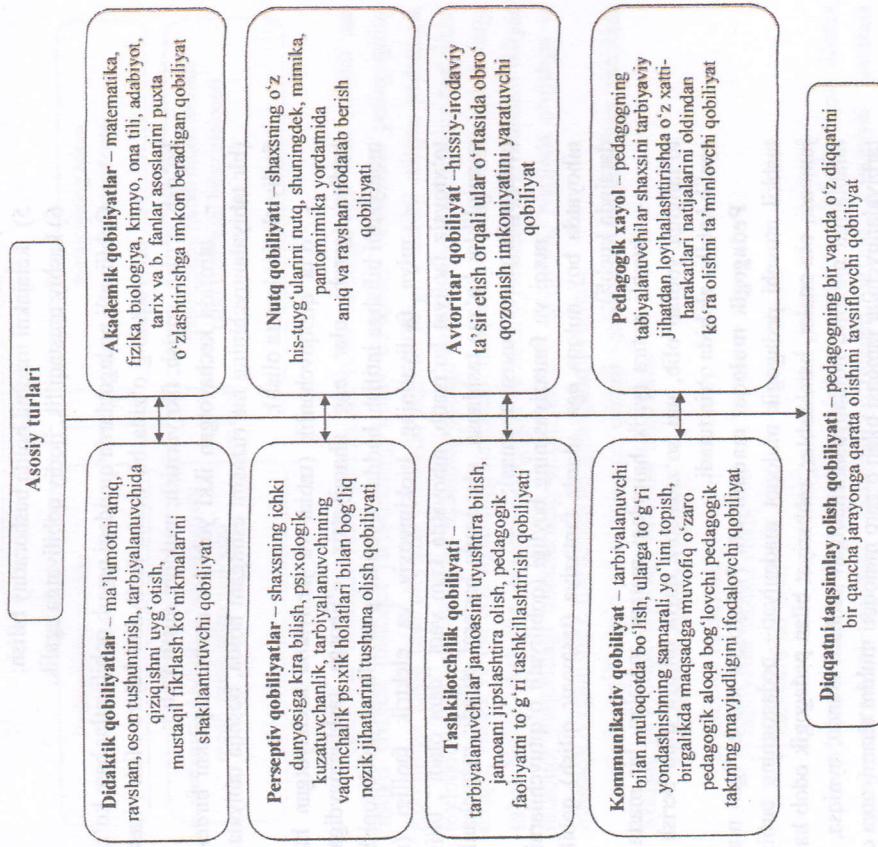
- pedagogik takt (pedagogning tarbiyalanuvchilar bilan turli faoliyat shakllari bo'yicha tashkil etiladigan muloqotda mavjud axloqiy tamoyillar, hulq-atvor qoidalariga rioya qilishi);
- ularga to'g'ri yondashish malakalariga egaligi;
- pedagogik kuzatuvchanlik (pedagogning tarbiyalanuvchilarga xos bo'lgan hatto eng oddiy xususiyatlarni ham payqab olish qobiliyatiga egaligi);
- tarbiyalanuvchilarga bo'lgan muhabbat (ularga mehr qo'yish, mehribonlik ko'rsatish, ichki kechinmalari, his-tuyg'ulari, orzu-umidlari, hayotiy intilishlari bilan o'rtoqlashish, ular uchun qiyin bo'lgan vaziyatlardag'amxorlik qilish);
- bilimlarni uzatishga bo'lgan ehtiyoj (pedagog sifatida o'zidagi mavjud bilimlarni tarbiyalanuvchilarga berishga intilish).

F.N.Gonobolin pedagog shaxsida quyidagi qobiliyatlar namoyon bo'lishini muhim deb hisoblaydi:

Pedagog shaxsida namoyon bo'lishi zarur bo'lgan qobiliyat ko'rinishlari (F.N.Gonobolin):

- tarbiyalanuvchini tushuna olish qobiliyati;
- yosh, psixologik jihatdan barcha tarbiyalanuvchiga 'zlashtira oladigan materiallarni taqdim eta olish qobiliyati;
- tarbiyalanuvchining qiziqishlarini rivojlantirish qobiliyati;
- tashkilotchilik qobiliyati;
- pedagogik takt;
- o'z ishiniing natijalarini ko'ra olish va boshqalar.

V.A.Kruteskiy pedagogga xos qobiliyatlarini umumlashtirib, ularning turlari quyidagi ekanligini ko'rsatib o'tadi:

Zamonaviy sharoitda har bir maktabgacha ta'lim tashkilotida logoped o'qituvchi, o'qituvchi-defektolog mutaxassislari o'zida quyidagi pedagogik qobiliyatlarini tarbiyalay olishi kerak:

- 1) muloqotga kirishuvchanlik;
- 2) hissiy sezgirlik (kasbiy ziyraklik, boshqalarga hamdard bo'la olish, ichki sezgiga ega bo'lish);
- 3) harakatchanlik, ta'lim jarayoni ishtirokchilarga irodaviy ta'sir ko'rsatish va ishtirokchilarning qobiliyatiga egalik;

- 4) hissiy barqarorlik (o'z-o'zini tuta bilish, o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'zini nazorat qilish);
- 5) kelajakni maqbul holda bashoratlay bilish;
- 6) kasbiy mustaqillik, ijodiy qobiliyatga egalik.

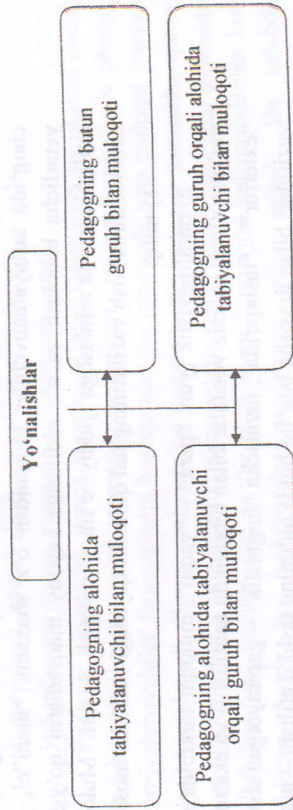
Qobiliyatli pedagoglarda quyidagi noyob qobiliyatlar ham ko'zga tashlanadi:

- bir vaqtning o'zida bir necha faoliyatni bajara olish (masalan, eshitish, ko'rish, o'qish, yozish, fikr yuritish, muloqot qilish va b.);
- atrofida kechayotgan ikki yoki bir necha voqealarni birdek qabul qilish (bir tabiyalanuvchining ma'ruzasini eshitgani holda, boshqa tabiyalanuvchilarning faoliyatlarini kuzata olish);

- o'ta qiziquvchanlik (tabiat va jamiyatda kechayotgan har bir voqea-hodisa (garchi ular eng ahamiyatsiz, e'tiborga tashlanmaydigan bo'lsa-da) mohiyatini bilishga intilish, haddan ziyod ko'p savollarga javob topishga intilish);
- miya faoliyatining biokimyoviy va elektrik faolligi (miya deyarli to'xtovsiz faoliyat ko'rsatib, nihoyatda kam vaqt "dam oladi", bilish jarayonida noaniqliklar ko'zga tashlansa, ular tezda bartaraf etiladi; uyquchanlik qobiliyatli pedagoglarga xos xususiyat emas);
- nutqi va fantaziyasining boyligi (qobiliyatli o'qituvchilarning aksariyati nihoyatda boy nutqqa ega, ularda fantaziya (tasavvur qilish) qobiliyati beqiyos darajada kuchli);
- kuchli xotira (yirik hajmdagi matn, masalan, bir marta o'qish bilan to'raligiga yodlab olib, uni so'zma-so'z qayta hikoya qilib berish qobiliyatiga egalik kabilar alohida o'rin tutadi).

Pedagogik muloqot madaniyati. Pedagogga xos bo'lgan mahorat asosini tashkil etuvchi pedagogik muloqot madaniyati— pedagogning tarbiyalanuvchilar jamoasi, ota-onalar, hamkasblar, rahbariyat bilan pedagogik odob hamda muloqot talablariga muvofiq holda uyushtiriladigan suhbatidir. Bunda, ayniqsa, pedagogning tarbiyalanuvchilar jamoasi bilan o'zaro muloqoti muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik muloqot quyidagi yo'nalishlarda tashkil etiladi:

Pedagogik muloqot ruhiy-psixologik ta'sir kuchiga ega. Shu sababli uni tashkil etishda muloqot jarayonining ijobiy bo'lishini ta'minlash pedagogning zimmasiga katta mas'uliyatni yuklaydi. Agarda to'g'ri tashkil etilgan pedagogik muloqot tabiyalanuvchida qo'rquvning yuzaga kelishi, ishonchsizlikning tug'ilishi, diqqat, xotira va ish qobiliyatining susayishi, nutq me'yoringning buzilishi kabilarga sabab bo'lsa, aksincha, nazariy-pedagogik va amaliy jihatdan to'g'ri tashkil etilgan muloqot yuqoridagi holatlarning aksini keltirib chiqaradi. Natijada o'qishga va mustaqil o'rganishga, fikrlashga bo'lgan qiziqish ortadi.

Pedagogik muloqot o'ziga xos ijtimoiy-psixologik jarayon ham sanaladi. Mazkur jarayonda quyidagi vazifalar bajariladi:

- 1) shaxsni o'rganish (bilish);
- 2) axborot almashish;
- 3) faoliyatni tashkil etish;
- 4) hamdard bo'lish.

Muloqot jarayonida tarbiyalanuvchilar tomonidan bildirilayotgan fikrlar, uning qarashlari shaxsni yaqindan o'rganish uchun imkoniyat yaratadi. Tarbiyalanuvchilar shaxsini yaqindan bilish, uning ichki kechinmalari, o'y-fikrlari, his-tuyg'ulari, orzu-umid, maqsad va hayotiy intilishlaridan xabardor bo'lish pedagogik jarayonning metodik, ruhiy jihatdan to'g'ri tashkil etilishini ta'minlaydi. Zero, bu jarayonda pedagog tarbiyalanuvchilar shaxsiga xos yosh, psixologik va shaxsiy xususiyatlarini inobatga olgan holda faoliyatni tashkil etadi.

Muloqot jarayonidagi axborot almashinuvi tarbiyalanuvchilarning o'zaro ijtimoiy jarayonlar, shaxs kamolotining kechishiga doir ma'lumotlar almashishini ta'minlaydi. Pedagog va tarbiyalanuvchilar o'rtasida hamkorlikni qaror toptirish esa har qanday vaziyatda ham ular o'rtasida o'zaro axborot almashinuvi samarali ro'y berishini uchun sharoit yaratadi. Bu jarayonda maktabgacha ta'lim

tashkilotida logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektolog mutaxassislari tarbiyalanuvchilarning eng yaqin maslahatchisi, yo'l boshchisiga aylanadi. Muloqot chog'ida tarbiyalanuvchilar tomonidan o'z shaxsini, "meni"ni, qadr-qimmatini yetarlicha baholash va o'z oldilariga hayotiy maqsadlarni qo'ygan holda olg'ani intilishlarini ta'minlashga jiddiy e'tibor qaratish lozim. Muloqot jarayonida axborot almashish vazifasining hal qilinishi quyidagi vositalar asosida ro'y beradi:

- 1) nutq;
- 2) paralingvistik (yun. "para" – "yaqin", muloqot tarkibida so'zli, g'oyaviy ma'lumotlarni so'zsiz vositalar bilan birgalikda uzatilishi) va ekstralingvistik (ingl. "exterior" – "tashqarida", nemischa "linguistik" – gapirayotgan shaxsning ijtimoiy vazifalari bilan bevosita bog'liq holda nutqning tashkil etilishi – nutqiy tanaffuslar, kulgu, yo'talish, nafas olish, yig'lash, tutilish va b.) tizimlar;
- 3) muloqotning tashkiliy ko'lam va vaqti;
- 4) ko'z qarashlar yordamida tashkil etiladigan aloqa;
- 5) belgilarning optik-kinetik tizimi (mimika, pantomimika, jestlar – qo'l va oyoq harakatlari).

Maktabgacha ta'lim tashkilotida logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektolog mutaxassislari yo'l-yo'riqlari, ko'rsatmalariga asoslanmasht'ulotlar va tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda ham muloqot muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni shu vaqtda muloqotning faoliyatni tashkil etish vazifasini namoyon bo'ladi.

Pedagogik muloqotning muhim vazifalaridan yana biri – pedagog va tarbiyalanuvchilarning o'zaro hamdard bo'la olishlari (pedagogik empatiyaga egalliklar) sanaladi.

Pedagogik hamdardlik – pedagog tomonidan tarbiyalanuvchilar, ota-onalar va hamkasblarning xatti-harakatlari, hissiyotlari, hayotiy intilishlari, tabiatlarini tushunish, boshqalar nuqtai nazarini ma'qullash asosida jamoadagi munosabatlarni me'yorda tashkil etilishini ta'minlash.

Pedagogik hamdardlik asosida pedagog tarbiyalanuvchi shaxsi, uning istaklarini tushunish va u orqali tarbiyalanuvchilarga samarali ta'sir etish zarurligini anglaydi.

Pedagogik muloqotni tashkil etishda pedagog, ayniqsa, yordamiga multoij tarbiyalanuvchilarga alohida e'tibor berish, har birtarbiyalanuvchilarda turli asoslarini o'zlashtirishga qiziqirish usullarini, hamkorlik, ijodkorlikka asoslangan mehnatni tashkil etishni oldindan o'ylab qo'yish lozim.

Pedagogik amaliyot pedagog tomonidan tashkil etilayotgan muloqotni bir necha turga ajratish mumkinligi ko'rsatadi. Pedagoglar o'z faoliyatlarida muloqotning quyidagi turlariga tayanib ish ko'radilar:

Pedagogik muloqot turlari:

- 1) o'zaro ijodiy faoliyatga qiziqtiradigan muloqot;

- 2) o'zaro do'stona munosabatga asoslangan muloqot;
- 3) muayyan masofani saqlagan holda tashkil etiladigan muloqot;
- 4) qo'rqitish, tahdid qilishga asoslangan muloqot;
- 5) hazil-mutoyibaga, yumorga asoslangan muloqot.

Pedagog tomonidan jamoa bilan muloqotni uyushtirish texnikasini doimiy ravishda tahlil qilib borish maqsadga muvofiqdir. Ma'lum vaziyatlarda pedagog tarbiyalanuvchilar faoliyatlarini boshqaradi. Bu jarayonda ham muloqot yetakchi omil hisoblanadi. Biroq, muloqotning samaradorligi pedagog tomonidan qanday muloqot uslubining tanlanganligi bilan belgilanadi. Tarbiyalanuvchilar tomonidan bildirilayotgan tashabbuslar qo'llab-quvvatlanadi, mavjud imkoniyatlardan kelib chiqqan holda bu tashabbuslar amaliyotga tatbiq etiladi. Bu uslubdan foydalanayotgan pedagog zimmasidagi vazifa faqatgina tarbiyalanuvchining faoliyatini nazorat qilish, tuzatishlar kiritishdan iborat emasligini anglab yetadi. Asosiy e'tiborni tarbiyalanuvchilarning yutuqlarini e'tirof etgan holda yoki ularning xatolarini o'zlariga anglatgan holda samarali tarbiya chorasini ko'rishga qaratadi. Har bir tarbiyalanuvchining yutug'i alohida e'tirof etiladiki, bu esa ularni yangi zafarlarga erishishga ruhlantiradi. Ushbu uslubga asoslanib ish ko'radigan pedagog har bir tarbiyalanuvchining qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda bajariladigan ishlarni to'g'ri taqsimlashga harakat qiladi. Pedagog tarbiyalanuvchi bilan muloqotni o'rnatishda iltimos, maslahatga tayanib ish ko'radi.

Pedagogik faoliyatni tashkil etishda pedagogning nafaqat o'zi, balki uning ijodiy ta'siri asosida tarbiyalanuvchilar ham muloqot madaniyatini o'zlashtirib borishlari lozim.

Muloqot madaniyati – muloqot jarayonini axloqiy me'yorlar, ijtimoiy talablarga muvofiq tashkil etish asosida suhbatdoshni tushuna olish ehtiyoji va qobiliyatiga egalik.

Ta'lim amaliyoti pedagogik muloqot jarayonida pedagoglar tomonidan quyidagi kamchiliklarga yo'l qo'yilishidan dalolat beradi: ehtiyotsizlik, shaxsiyatparastlik, suhbatdoshni ortiqcha majburlash, sustkashlik, o'zini juda yuqori yoki past qo'yish, haddan tashqari jonbozlik ko'rsatish.

Pedagogik relaksatsiya – tarbiyalanuvchilarning hissiy faoliyati, ruhiy-jismoniy quvvati va ishchanlik qobiliyatini qayta tiklash.

Fan-texnika taraqqiyotining hozirgi bosqichida, ishlab chiqarish munosabatlarining jadallashuvi, xalq xo'jaligining turli jabhalarida yangi texnologiyalarning joriy etilishi va shu kabi qator omillar inson ruhiyatiga oldingilariga qaraganda ko'proq jismoniy, ruhiy zo'rliqlar bermoqda. Pedagog faoliyatida ruhan yoki jismonan toliqqan tarbiyalanuvchilarda ruhiy hamda jismoniy charchoqlarni bartaraf etishga ham e'tibor qaratish talab qilinadi. Mazkur talab salbiy ruhiy omillar ta'siri kuchaygan, katta hajmdagi axborotlar bilan

to'qnashish ro'y berayotgan mavjud sharoitda ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiyalanuvchilarda ruhiy va jismoniy toliqlashlarni bartaraf etishga qaratilgan pedagogik faoliyat "relaksopediya" (lot. "relaxation" – quvvatsizlik, zaiflashish, ruhan yoki jismonan holda toyish, holdan toyishni bartaraf etish pedagogikasi) deb nomlanadi. So'nggi yillar jahon ta'limi amaliyotida ushbu pedagogika inkomiyatidan keng foydalanilmoqda.

Murakkab vaziyatlar (imkoniyaati cheklangan, fanlarni o'zlashtira olmaydigan yoki tarbiyasi og'ir tarbiyalanuvchilar bilan ishlash)da relaksopediyaning pedagogik, psixologik inkomiyatlaridan o'rinni, maqsadli, samarali foydalanish kutilgan natijalarni beradi. Relaksatsiya sharoitida bugungi kunda keng ommalashgan trening va avtotreninglar ijobiy muhitning hosil bo'lishini ta'minlaydi. Ulardan foydalanish vaqtida tabiyalanuvchilar tashqi va ichki ta'sirlardan himoyalangan bo'lib, ularga faqatgina pedagogning ishonitiruvchi ovozigina eshitiladi. Bu esa pedagogning ta'siri va uning samarasimi yanada oshiradi.

Relaksatsiya jarayonida tarbiyalanuvchilar pedagogning qo'llab-quvvatlashlarini his etishlari, uning mehr-muhabbatidan bahramand bo'lishlari, hamdarligini his qilishlari lozim. Shundaygina tabiyalanuvchilardagi ruhiy zo'riqish, jismoniy toliqlashlarni bartaraf etish uchun psixologik muhit yuzaga keladi.

Mushaklar relaksatsiyasi (ya'ni mushaklarni bo'shashtirish) davrida o'z-o'zini ishonitirish va axborotga ta'sirchanlik yuqori bo'ladi. Shuning uchun ham o'z-o'zini ishonitirishga yo'naltirilgan trening va avtotreninglarni uxlash va uyqudan turishdan oldin qo'llash samarali hisoblanadi. Mushaklar relaksatsiyasining samarali kechishi uchun mushaklarni bo'shashtirishga yordam beradigan metod va vositalardan xabardor bo'lish dardkor.

Tarbiyalanuvchilarning ruhiy zo'riqish va jismoniy toliqlashlarini bartaraf etish maqsadida relaksatsiya asoslarini nazariy jihatdan o'zlashtirib qolmay, ulardan amaliy jihatdan foydalanishni ham bilishlari zarur.

Kommunikativ ta'sir ko'rsatish – tarbiyalanuvchilar bilan muloqotda bo'lish, ularga to'g'ri yondashish, pedagogik nazokat bilan ularga tarbiyaviy, irodaviy va hissiy ta'sir etish.

Pedagogik (nazokat) takt – pedagogning tarbiyalanuvchilar bilan turli faoliyat shakllari bo'yicha tashkil etiladigan muloqotda mavjud axloqiy tamoyillar, hulq-atvor qoidalariga rioya qilishi, ularga to'g'ri yondashish malakalariga egaligi.

Pedagogik takt pedagog faoliyatiga g'oyaviy va amaliy jihatdan bir-biriga mos keladigan pedagogik axloqning bevosita tatbiq etishning shakli sifatida namoyon bo'ladi.

Takt (daxldorlik) – axloqiy hulq-atvor, xatti-harakat bo'lib, o'zida barcha ob'ektiv harakatlarning oqibati va ularning shaxs tomonidan sub'ektiv qabul

qilishni avvaldan ko'ra olish, belgilangan maqsadga osonroq erishish yo'llarini izlashning namoyon bo'lishini ifodalaydi. Pedagogik takt o'z mohiyatiga ko'ra ijodiy izlanishni talab etadigan amaliy harakatdir. Pedagogga xos bo'lgan pedagogik taktning asosiy tarkibiy elementlari sifatida quyidagilarni e'tirof etish mumkin:

- 1) shaxsga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lish;
- 2) yuksak talabchanlik;
- 3) suhbatdoshni qiziqish bilan tinglay olish va unga nisbatan qayg'urish malakasi;
- 4) ruhiy barqarorlik, dadillik va og'ir vazminlik;
- 5) munosabatlar jarayonida ishonch bilan so'zlay olish;
- 6) qat'iyatlilik (qaysarlik emas);
- 7) tarbiyalanuvchilar nisbatan e'tiborli va xushyor bo'lish.

Maktabgacha ta'lim tashkilot (keyinchalik matnda MTT) xodimlariga pedagogik mahorat asoslariga doir bilimlarni berishda ularda pedagogik taktning quyidagi elementlarini tarbiyalashga jiddiy e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir:

- tarbiyalanuvchi shaxsini hurmat qilish;
- tarbiyalanuvchining ruhiy holatiga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo'lish;
- tarbiyalanuvchiga ishonish va ularning faoliyatini nazorat qilib borish;
- muloqotni tashkil etishda o'zini oqlagan ishchan va hissiy xarakterga ega munosabatlarni qo'shib olib borish.

Pedagogning pedagogik taktga egaligi uning yurish-turishi, vazminligi, o'zini tuta bilishida namoyon bo'ladi. Ushbu sifat, ishonch bilan qarashni nazarda tutadi. Har qanday pedagogik nizo yoki ziddiyatlarning asosida pedagogning pedagogik taktga ega emasligi yotadi. Har qanday qo'pollik, kesatiq va koyishlar, doimiy ravishda tanqid qilish, ularga ishonchsizlik bildirish pedagogik nizolarni keltirib chiqaradi. Pedagogik takt, tabiyalanuvchi javobini diqqat bilan tinglashda, javobning mazmuniga alohida e'tibor qaratishda, bordi-yu, xatoga yo'l qo'yadigan bo'lsa, uni bosiqlik, vazminlik bilan to'g'rilashda, faoliyatini haqqoniy, oqilona baholashda, mohiyatni izohlashda namoyon bo'ladi. Bu jarayonda javob berayotgan tabiyalanuvchiga jilmayish, turli imo-ishoralar bilan, boshni qimirlatish, yuz ifodalari, qo'l harakatlari bilan uning javoblarini ma'qullab turish pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Mahoratli pedagog faoliyatni baholashda ehtiyotkor bo'lishi lozim.

Har bir tabiyalanuvchini kelajakka ishonch ruhida tarbiyalashi zarur. Ularning harakatini rag'batlantirishi, biroq, uning dangasaligi va qobiliyatsizligi uchun jazo vositasi bo'lmasligi zarur.

Pedagogik mahorat negizida pedagogning kasbiy, ya'ni, pedagogik tajribaga ega bo'lishi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik tajriba – kasbiy faoliyatni tashkil etish jarayonida pedagog tomonidan o'zlashtirilgan orttirilgan bilim, ko'nikma va malakalar majmui.

U quyidagi yo'llar bilan hosil qilinadi:

- 1) mustaqil o'qib-o'rganish;
- 2) ilg'or ish tajribalari bilan tanishish;
- 3) ilmiy anjumanlarda ishtirok etish;
- 4) o'zaro tajriba almashish;
- 5) hamkorlikda pedagogik izlanishlarni olib borish;
- 6) tajribali shaxslardan maslahat olish va boshqalar.

Pedagogik jarayondagi muhim hodisalaridan biri – nizo sanaladi. Nizo – qarama-qarshi, bir-biriga to'g'ri kelmaydigan kuchlar to'qnashuvi, ikki yoki undan ko'p taraflar orasida o'zaro kelishuvning yo'qligini, manfaatlar to'qnashuvini ifodalovchi ziddiyat.

Pedagogik nizo – pedagog va tarbiyalanuvchi, ota-ona, hamkasblar yoki rahbariyat o'rtasida pedagogik jarayonda yuzaga kelgan manfaatlar to'qnashuvi, o'zaro qarama-qarshilik.

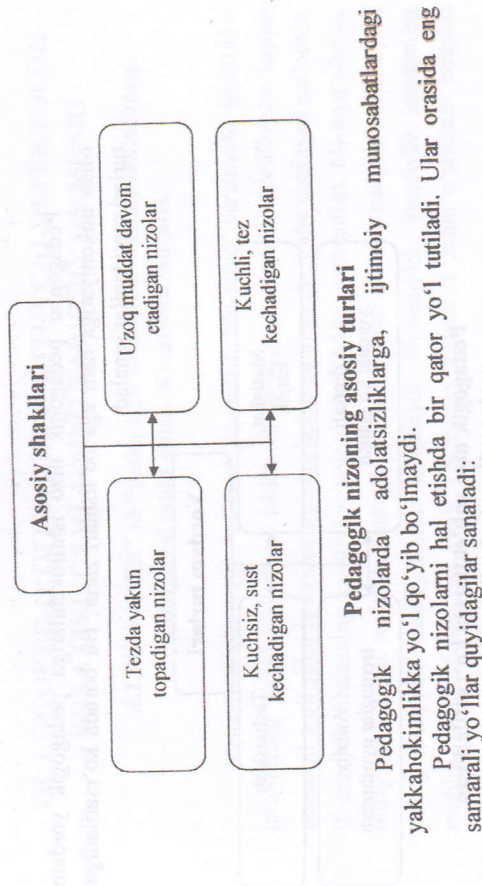
Pedagogik nizo bir qator belgilarga ega. Unga xos bo'lgan asosiy belgilar quyidagilardir:

- anglashilmovchilik;
- kutilmagan hodisa;
- zo'riqlik;
- noqulaylik, ichki yoki tashqi xavotir, bartaraf etish qiyin bo'lgan qo'rquv.

Pedagogik nizolarni keltirib chiqaruvchi omillar

1. Axborot omili.
2. Munosabat omili.
3. Xulq omili.

Davomiyligiga ko'ra pedagogik nizolar bir necha turga bo'linadi. Ularning asosiy turlari quyidagilardir:

Pedagogik nizoning asosiy turlari

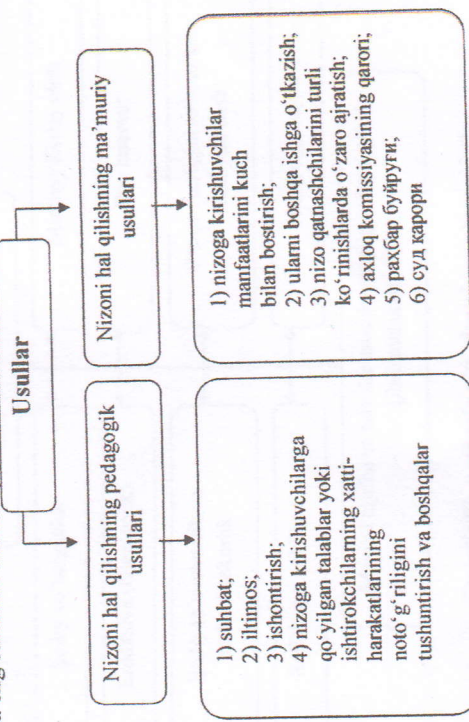
Pedagogik nizolarda adolatsizliklarga, ijtimoiy munosabatlardagi yakkahokimlikka yo'l qo'yib bo'lmaydi.

Pedagogik nizolarni hal etishda bir qator yo'l tutiladi. Ular orasida eng samarali yo'llar quyidagilar sanaladi:

Pedagogik nizolarni samarali hal etish yo'llari:

1. Nizoning ta'sir doirasini kengaytirmaslik.
2. Qulay yechimlarni taklif qilish.
3. Man etilgan usullarni qo'llamaslik, shakllardan foydalanmaslik.

Pedagogik nizolarni hal etishda bir qator usullar ham qo'llaniladi. Ular orasida eng samarali usullar quyidagilar sanaladi:

Nizoni hal qilishning pedagogik va ma'muriy usullari

Boshqa har qanday sifat (fazilat) kabi kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil shakllantirilib va rivojlantirilib boriladi. Xo'sh, shaxs faoliyatida kreativlik xususiyatlari qachondan namoyon bo'ladi?

Odatda kreativlik bolalarning faoliyatida tez-tez ko'zga tashlansada, biroq, bu holat bolalarning kelgusida ijodiy yutuqlarni qo'lga kiritishlarini kafolatlamaydi. Faqatgina ular tomonidan u yoki bu ijodiy ko'nikma, malakalarni o'zlashtirishlari zarur degan ehtimolni ifodalaydi.

Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagi shartlarga e'tibor qaratish zarur:

- 1) bolalar tomonidan ko'p savollar berilishini rag'batlantirish va bu odatni qo'llab-quvvatlash;
- 2) bolalarning mustaqilligini rag'batlantirish va ularda javobgarlikni kuchaytirish;
- 3) bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish;
- 4) bolalarning qiziqishlariga e'tibor qaratish.

Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi:

- 1) o'zini tavakkaldan olib qochish;
- 2) fikrlash va xatti-harakatlarda qo'pollikka yo'l qo'yish;
- 3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholammasligi;
- 4) boshqalarga tobe bo'lish;
- 5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o'ylash.

Psixologiyada P.Torrens tomonidan shaxs kreativligini aniqlovchi test ishlab chiqilgan. P.Torrensning fikricha, shaxs kreativligi o'zida quyidagi belgilarni namoyon qiladi:

- 1) savollar, kamchiliklarga yoki bir-biriga zid ma'lumotlarga e'tiborsiz bo'lmazlik;
- 2) muammolarni aniqlash uchun harakat qilish, ilgari surilgan taxminlar asosida ularning yechimini topishga intilish.

Pedagogik kreativlik. Pedagogning an'anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijodiy hal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati.

Pedagogning kreativlik potentsiali uning umumiy xususiyati sifatida aks etadi. U ijodiy faoliyatning dastlabki sharti va natijasi sanaladi. Mazkur sifat

shaxsning o'z-o'zini namoyon qilish layoqatiga egalikni va tayyorlikni ifodalaydi. Qolaversa, kreativ potentsial negizida har bir mutaxassisning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvati yaxlit holda namoyon bo'ladi.

3.2. Logoped-o'qituvchi, o'qituvchi-defektolog kreativligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar

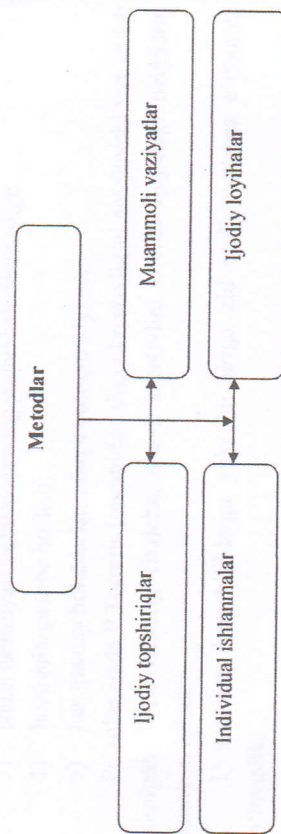
Kreativ potentsial bilish jarayoniga yo'naltirilgan ijodkorlik bilan chambarchas bog'liq bo'lib, an'anaviy tafakkur yuritishdan farqli ravishda tafakkurning tezkorligi va egiluvchanligida, yangi g'oyalarni yaratish, qobiliyati, shuningdek, shaxs xarakteriga xos jihatlari – bir qolipda fikrlamaslikda, o'ziga xoslikda, tashabbuskorlikda, noaniqlikka toqat qilishda, zakovatli bo'lishda aks etadi.

Pedagog kreativlik potentsialiga ega bo'lishi uchun kasbiy faoliyatida quyidagilarga e'tiborini qaratishi zarur:

- kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish;
- yangi-yangi g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish;
- ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish;
- hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish.

Har bir pedagogning o'zini o'zi rivojlantirishi va o'zini o'zi namoyon eta olishi bevosita uning kreativlik qobiliyatiga egaligi bilan bog'liq.

Pedagogning kreativlik potentsialini rivojlantirishda quyidagi metodlardan foydalanish samarali sanaladi.

Pedagogning kreativlik potentsialini rivojlantiruvchi metodlar

Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi.

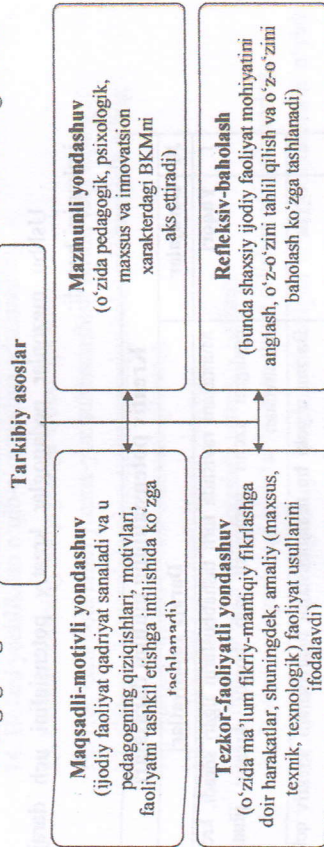
Pedagog o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o'zini-o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala yechimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog o'z oldiga muammoli masalalarni qo'yish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo'lgan dalillar bilan to'qnash keladi. Buning natijasida o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi.

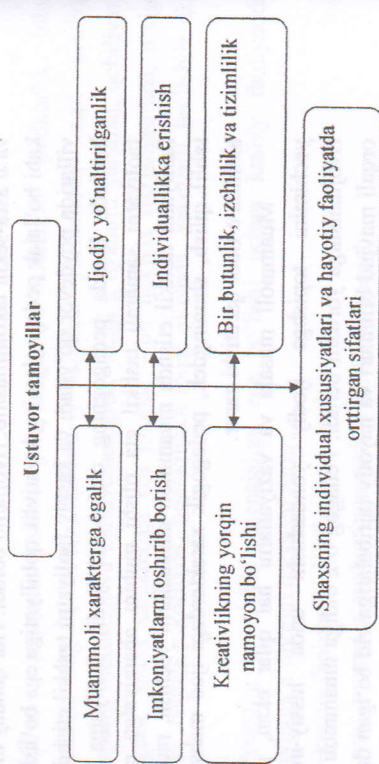
Kreativlik potentsialiga ega pedagog o'zida quyidagi malakalarni namoyon eta oladi:

- bajariladigan vazifaning mohiyati va ahamiyatini belgilay bilish;
- masalaning qo'yilishini tahlil qila olish;
- masalani hal qilish rejasini tuzish;
- masalani hal qilishda samarali metodlar (analiz, sintez, induksiya, deduksiya, taqqoslash va b.)larni qo'llash;
- masalani hal qilish usullarini tanlay olish;
- qabul qilingan qarorning to'g'riligini asoslash va qayta tekshirish.

Pedagogning kreativ potentsialini o'z ichiga oladi:

Pedagogning kreativlik potentsiali ko'p darajali jarayon va u quyidagi tamoyillarga tayanadi:

Pedagog kreativlik potentsialining ustuvor tamoyillari

Kreativ potentsiallik darajasini aniqlovchi mezonlar

Ushbu mezonlar pedagoglar kreativ potentsialini uch darajada aniqlash imkonini beradi:

Kreativ potentsialining muhim darajalari	
N°	Darajalar
1.	Yuqori Muntazam ravishda turli tashabbuslarni ilgari suradi, kreativ qobiliyatga egaligini izchil namoyish etib boradi, kreativ jihatdan o'ta faol, izlanuvchan
2.	O'rta Ba'zan u yoki bu tashabbuslarni ilgari suradi, kreativ qobiliyatga egaligi muntazam bo'lmasa-da, ammo namoyon bo'ladi, kreativ jihatdan bir qadar faol, izlanuvchan bo'lishga intiladi
3.	Past Garehi u yetarlicha asoslanmagan bo'lsa-da, tashabbusni ilgari surishga intiladi, kreativ qobiliyati yetarlicha namoyon bo'lmaydi, izlanuvchan

bo'lishga intilmaydi

Bolalarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish yuzasidan Devid Lyuis tomonidan amaliy ko'rsatmalar ishlab chiqilgan. Ko'rsatma quyidagilardan iborat:

1. Bolalarning savollari chidam bilan to'g'ri javob bering.
2. Ularning savollari va fikrlarini jiddiy qabul qiling.
3. Bolalarga o'z ishlari bilan shug'ullanishlari uchun alohida xona yoki burchak ajrating.
4. Agarda ijodiy jarayon bilan bog'liq bo'lsa, u holda bolani xonadagi tartibsizlik uchun ko'ymang.
5. Vaqti-vaqti bilan bolalarga ularni yaxshi ko'rishingizni va ularni qanday bo'lsalar, shunday qabul qilishlarini namoyon eting.
6. Bolalarga imkoniyatlariga mos yumushlarni buyuring.
7. Ularga shaxsiy rejalarni ishlab chiqish va qarorlar qabul qilishga ko'maklashing.
8. Bolalarga faoliyatlarda yuqori natijalarga erishishlariga yordam bering.
9. Kamchiliklarini ko'rsatgan holda bolani boshqalar bilan solishtirmang.
10. Bolani kamsitmang va o'zini yomon, o'qiz deb hisoblashishiga yo'l qo'ymang.
11. Uni mustaqil fikrlashga o'rgating.
12. Bolani sevimli mashg'ulotini tashkil etishi uchun zarur buyumlar bilan qurollantiring.
13. Uni turli voqealarni o'ylab topishga, fantaziya qilishga o'rgating, bu jarayonda unga yordamlashing.
14. Bolani yoshlikdan o'qib-o'rganishga odatlantiring.
15. Doimo bolaning ehtiyojlariga e'tibor qarating.
16. Har kuni bola bilan yuzma-yuz suhbatlashish uchun vaqt toping.
17. Oilaga oid masalalarning muhokamasiga bolalarni ham jalb qiling.
18. Xatolari uchun bolani masxara qilmang.
19. Bolani har bir yutug'i uchun maqtang.
20. Uning yutuqlarini maqtashda samimiy bo'ling.
21. Bolani turli yoshdagi kishilar bilan mulohaza qilishga o'rgatib boring.
22. Uning borliqni anglashiga yordam beradigan amaliy tajribalarni o'ylab toping.
23. Bolaga turli latta-puttalar bilan o'ynashni taqiqlamang – bu uning tasavvurini boyitadi.

24. Uni muammoni topish va uni hal qilishga rag'batlantirib.
25. Bolaga nisbatan o'z munosabatingizni baholashda odil bo'ling.
26. U bilan muhokama qilinadigan mavzularni cheklamang.
27. Bolaga qarorlarni mustaqil qabul qilish va uning uchun javobgar bo'lish imkonini bering.
28. Bolaga uning shaxs bo'lib shakllanishi uchun yordam bering.
29. Bolaga uning uchun foydali bo'lgan teleko'rsatuvlarni tomosha qilishi va radio eshittirishlarni tinglashi uchun ko'maklashing.
30. Uni o'z qobiliyatlarini ijobiy qabul qilishga odatlantirib boring.
31. Bolani kattalardan mustaqil bo'lishga o'rgatib boring.
32. Bolaning o'ziga va uning sog'lom fikrga egaligiga ishoning.
33. Bolaga "Men ham buni bilmayman" deb, uni muvaffaqiyatsizlik bilan be'tibor bo'lishga o'rgatmang.
34. Bolaga, garchi u ishning ijobiy natijaga ega bo'lishiga ishonmasa ham, boshlangan ishini oxiriga yetkazishi uchun imkoniyat yaratib.

Kundalik daftar yuritib va unga bolada kreativ qobiliyat shakllanishini qayd etib boring.

ATAMALAR

Ijtimoiy kompetentlik – ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda sub'ektlar bilan muloqotga kirisha olish.

Maxsus kompetentlik – kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, BKMni izchil rivojlantirib borish bo'lib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informatсион, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik ko'zga tashlanadi. Ular o'zida quyidagi mazmuni ifodalaydi:

Psixologik kompetentlik – pedagogik jarayonda sog'lom psixologik muhitni yarata olish, tabiyalanuvchilar va ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan ijobiy muloqotni tashkil etish, turli salbiy psixologik ziddiyatlarni o'z vaqtida angalay olish va bartaraf eta olish;

Metodik kompetentlik – pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta'lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to'g'ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlay olish, metodlarni samarali qo'llay olish, vositalarni muvaffaqiyati qo'llash;

Informatsion kompetentlik – axborot muhitida zarur, muhim, kerakli, foydali ma'lumotlarni izlash, yig'ish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o'rinli, samarali foydalanish;

Kreativ kompetentlik – pedagogik faoliyatga nisbatan tanqidiy va ijodiy yondashish, o'zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olish;

Innovatsion kompetentlik – pedagogik jarayonni takomillashtirish, ta'lim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi g'oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish;

Kommunikativ kompetentlik – ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, tabiyalanuvchilar bilan samimiy muloqotda bo'lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta'sir ko'rsata olish.

Shaxsiy kompetentlik – izchil ravishda kasbiy o'sishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o'z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish.

Texnologik kompetentlik – kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish.

Ektremal kompetentlik – favqulotda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to'g'ri harakatlanish malakasiga egalik.

O'z-o'zini samarali rivojlantirishning 37 qoidasi:

1. Kamolotga va takrorlanmas (yagona) bo'lishga intiling!
2. O'z-o'zini tahlil qilishga e'tibor qarat!
3. O'zingizga nisbatan talabchan bo'ling!
4. O'zingiz uchun goho-goho dam olishni uyushtiring. "mehnatning quli" bo'lmang!
5. Boshqalarga achining, biroq, o'zingizga achinishingizga yo'l qo'ymang!
6. O'z orzu-istaklaringizning quliga aylanmang!
7. O'zingiz uchun o'ziga xos hayot tarzini yarating!
8. Muloqot madaniyatini o'zlashtiring!
9. Bosiqlik talab etilganda jiddiy, bosiq bo'ling!
10. O'z kuchingiz va qobiliyatingizga ishoning!
11. Vaqt tutqich bermaydi, uni qo'lidan boy bermang!
12. Xatolar saboq chiqarishingizga yordam beradi, unutmang, hatto qirollar ham xatoga yo'l qo'yadilar.
13. Vaqti-vaqti bilan tanaffus qilishga, nafas rostdashga harakat qiling!
14. Ilm o'rganing!
15. O'tmishga nazar tashlamang, bugun bilan yashang va ertani o'ylang!
16. Mehnat insonni takomillashtirishini unutmang!
17. Harakatlaringizning izchil bo'lishiga erishing!
18. Bugun bajarish mumkin bo'lgan ishni ertaga qoldirmang!
19. Boshqalarni nima uchun kechira olmasangiz, o'zingizni ham ana shular uchun kechirmang!
20. O'zingizning ustidan hukmronlik qilishingiz, boshqalarning ustidan hukmronlik qilishingizning garovidir!
21. Boshqalardan ular mukammal bo'lmaganliklari uchun xafa bo'lmang!
22. O'z hissiyotlaringizni boshqara olsangiz, yengilmas bo'lasiz!
23. Ruhiy zo'rliqlar (stress)larni bartaraf etishni o'rganing!
24. Irodangizni chiniqtirib boring!
25. O'z tanangizni nazorat qilishni o'rganing, uning hukmdoriga aylanasiz!
26. Kamchiliklaringiz bilan kurashishda mohir jangchi bo'ling!

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentabrda «Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-3261-sonli qarori.
 2. "Sog'lom bola yili" Davlat dasturi. – T., 2014.
 3. Maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat talablari. – T., 2018.
 4. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim Davlat dasturi. – T., 2018.
 5. Spravochnik "Rukovoditelya doshkolnogo obrazovatel'nogo uchrejdeniya". – T., 2006.
 6. F. R. Qodirova, R. M. Qodirova. Maktabgacha ta'lim konsepsiyasi. – T., "Fanva texnologiya", 2011.
 7. K. A. Eshpulatov, A. E. Parmanov B. A. Matchonov va boshqalar. Maktabgacha ta'lim tizimiga oid huquqiy - me'yoriy hujjatlar. (I – to'plam). O'quv qo'llanma. – T., MTMRMQTMOL, 2019 y.
 8. Q. T. Olimov, K. A. Eshpulatov, A. E. Parmanov B. A. Matchonov va boshqalar. Maktabgacha ta'lim tizimiga oid huquqiy - me'yoriy hujjatlar. (II – to'plam). O'quv qo'llanma. – T., MTMRMQTMOL, 2020 y.
 9. Kuxarev N.V. Na puti k professionalnomu sovershenstvu. – Moskva: Prosveshenie, 1990.
 10. Muhiddinov A.G. O'quv jarayonida nutq faoliyati. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
 11. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. – Toshkent, Oliy pedagogika instituti, 2003.
 12. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent, Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.
 13. Tolipov O., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tabiiy asoslari. – Toshkent., Fan, 2006.
 14. Tolipov O'Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – Toshkent, "Fan", 2005.
- ### Qo'shimcha adabiyotlar
1. J.G. Yo'ldoshev, S.A. Usmonov Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. Toshkent 2008 y.
 2. Zamonaviy dars. Ilmiy metodik to'plam. A. Avloniy nomidagi XIX QTMOMI T-2007 y
 3. Bepalko V. Pedagogicheskaya texnologiya. - Moskva: Misl, 2009. - 146 s.
 4. Raven Dj. Razvitiye sposobnostey lichnosti. - Moskva: Torgoviy dom Grand, 2009. - 234

27. "Oq qarag'a" bo'lish (boshqalardan ajralib turish)dan qo'rqmang!
28. O'z oldingizga aniq maqsad qo'yishni o'rganing!
29. Oliy maqsadlarga intilishni o'rganing!
30. Ko'pchilik o'rniga ishlash – qorga yozish kabi befoyda ekanligini unutmang!

31. Tartib tartibli bo'lishning muhim omili!
32. O'zingizni himoya qilishni, g'ururli bo'lishni o'rganing!
33. Izzatlabligingizdan foydalanib, qirol bo'ling!
34. Hiyla-nayranglarning qurboni bo'lmang!
35. Xatti-harakatlaringiz ustidan intuitsiya (ichki sezgi)ngizning ustun kelishiga yo'l qo'yib bering!
36. O'zingizga tez-tez "Nima uchun?" degan savolni berib turing!
37. Muvaffaqiyatsizliklardan cho'chimang – ular Sizni olg'a intilishga rag'batlantiradi!

2009 - 2011

4. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

5. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

6. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

7. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

8. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

9. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

10. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

11. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

12. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

13. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

14. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

15. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

16. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

17. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

18. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

19. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

20. S. S. D. B. Kuznetsov, *Prilozheniya k spetsial'noi naukoobrazovatel'noi programme "Kosmos"*, 2009-2011 g.

Список литературы

